

De familie Van Bergen IJzendoorn

De in Rotterdam geboren **Adrianus van Bergen**, een van de deelnemers in de compagnie en derhalve mede-eigenaar van de **blekerij/katoendrukkerij** aan de Jan Cattensteeg, trouwt op 8 juli 1782 met de uit Gouda afkomstige **Hendrica Westerveld**. Hij wordt burgemeester van Gouda en is als zodanig zeer geliefd bij de bevolking. Dit blijkt wel als hij voornemens is af te treden om lid te kunnen worden van de Gedeputeerde Staten van Holland. Via een handtekeningentakte slaagt de bevolking erin Van Bergen als burgemeester te behouden. Hij wordt opgevolgd door Nicolaas **IJzendoorn** en deze weer door zijn zoon mr. Albertus Adrianus van Bergen **IJzendoorn**. Laatstgenoemde woont in het pand Oosthaven 68, genaamd de Sterke **Samson**. Bij zijn overlijden op 16 januari 1895 legateert hij de gemeente Gouda de achter zijn woning gelegen tuin ten einde die bij de 'openbare wandeling' te voegen plus een bedrag van fl. **40.000,-** 'om daarvoor aan te leggen eene wandelplaats op eenige afstand van de bebouwde kom der gemeente, die men van twee kanten kan bereiken, zoodat men niet langs denzelfden weg behoeft terug te **keeren**'¹⁾. In de gemeenteraadsvergadering van 22 januari 1895 wordt dit legaat aanvaard inclusief de daaraan verbonden voorwaarde dat de graven van de **families Imans, Van Bergen, IJzendoorn** en Van Bergen **IJzendoorn** gelegen op de Algemene begraafplaats aan de Prins Hendrikstraat, 'ten eeuwigden dage' door de gemeente zullen worden **onderhouden**.

Tot slot

Op 17 september 1990 heeft het bestuur van de Oudheidkundige Kring 'Die Goude' zich tot het college van burgemeester en wethouders gericht met het verzoek om de Oude (Algemene) begraafplaats op de monumentenlijst te plaatsen. In aansluiting hierop wijs ik op het besluit van de gemeenteraad van 22 **januari** 1895 waarin is **besloten** het legaat van mr. A.A. van Bergen **IJzendoorn** te aanvaarden. Dit betekent dat ook moet worden voldaan aan de voorwaarde die hieraan is **verbonden**. Mogelijk een eerste stap op weg naar een beter onderhoud, leidend tot de handhaving van het Oude kerkhof.

Verantwoording

Noten :

- (1) Streekarchief Hollands Midden (SHM), Rechterlijk Archief (RA), 388 (Eigenboek 1798-1804), fol. 156.
- (2) Idem, fol. 196 vo.
- (3) Idem, fol. 204 vo.
- (4) SHM, Verslag van het behandelde in den Gemeenteraad van Gouda 22 januari 1895.

Geraadpleegde literatuur:

Tidings 8 (1990).

Rotterdamsch Jaarboekje 1921.

Smit, W.J., **De katoendrukkerij in Nederland tot 1813** (Rotterdam 1928).
Goudsche Courant.

De eerste jaren van het Diaconessenhuis "De Wijk"

Henny van Dolder

De gezondheidszorg in Gouda.

Wat betreft de zorg voor de zieken zal de situatie in Gouda in de loop der eeuwen niet veel **verschillend** zijn geweest van die in andere steden. De negentiende eeuw werd het begin van een tijd waarin de ontwikkeling en het karakter van het ziekenhuiswezen grote veranderingen zouden ondergaan. Opname in een verpleeginrichting was tot dan toe een gunst, die door de overheid werd toegestaan en dan nog slechts voor de allerarmsten. Het Catharina Gasthuis was in Gouda eeuwen lang de enige inrichting die aanspraak kon maken op de naam van ziekenhuis in de ruimste betekenis van dat woord. Het verschafte aanvankelijk vooral onderdak aan zwervers en passanten met nadruk op de sociale zorg. Pas in 1832 was er voor de eerste

maal in de historie van het Gasthuis sprake van de aanstelling van vier verpleegsters "voor de somma van 30 cents per dag". Voor de verpleging van twee krankzinnigen werd bovendien een **ziekenoppasser** gevraagd. Deze verbetering was echter maar van tijdelijke aard, want in 1854 werd voorgesteld om zaalwakers en waaksters aan te stellen tegen een jaarvergoeding van 20 à 25 gulden, benevens kost en inwoning.

Grote problemen deden zich voor bij het **uitbreken** van een epidemie. In 1848, tijdens een **cholera**-epidemie, was het Gasthuis te klein om het aantal patiënten te herbergen en werd de ziekenzaal van het St.-Elisabethgasthuis aan de Kleiweg, ook wel Oude Vrouwenhuis genoemd, snel gereed gemaakt voor de verpleging van cholera-patiënten.

● Antoinetta Elisabeth Temminck-Heule (overleden in 1908), die met haar beide dochters veel voor de diacnessenarbeid in Gouda heeft betekend.

De opname van zieken werd ook belemmerd door dat een overgroot deel van de beschikbare bedden in het Gasthuis was bezet door vaste bewoners, onder andere proveniers of kostkopers, die er hun oude dag doorbrachten.

In weerwil van de inspanningen die geneesheren en andere betrokkenen zich getroosten om in de ziekenzorg verbetering aan te brengen, vond een werkelijke doorbraak pas plaats in het begin van deze eeuw. In 1910 werd aan de Krugerlaan (later genummerd aan De la Rey laan) het Van Itersonziekenhuis gebouwd, geheel ingericht naar de eisen des tijds. De bouw was mogelijk gemaakt door een schenking van de gezusters Van Iterson, dochters van de oprichter van de Kaarsenfabriek, die in 1905 maar liefst 460.000 gulden voor dit doel aan de stad legateerden.

Intussen van aan de Westhaven een eenvoudige verpleeginrichting geopend, de "Wijkverpleging van de Hervormde Gemeente", zoals op een bord aan de gevel stond te lezen. Deze werd de kern van het latere diaconessenhuis "De Wijk".

Het eerste begin.

Aan het eind van de vorige eeuw constateerden de Goudse Hervormde predikanten J.W. Berkelbach van der Sprenkel, L. ten Bosch en A. Wartena

bij hun huisbezoeken een ontstellend grote behoefte aan zorg voor zieken en bejaarden. Bekend met voorbeelden uit steden waar de diaconesenzorg werd beoefend, brachten zij dit probleem onder de aandacht van de kerkeraad, die zich bereid verklaarde om aan een verbetering van deze situatie mee te werken. Na toezegging van financiële steun door de diaconie stelde men zich in verbinding met het diaconessenhuis in Amsterdam, met als resultaat dat in 1897 zuster Mieke Hogewerf naar Gouda werd gezonden. Op 17 januari begon zij met de taak zieken aan huis te verplegen. Aanvankelijk stond men wat onwennig tegenover deze wijze van hulpverlening, maar al spoedig deden men steeds vaker een beroep op de wijkzuster. Mieke Hogewerf woonde zelf aan de Oosthaven, maar om haar van een "werkplaats" te voorzien werd Achter de Vismarkt een huisje gehuurd, bestaande uit twee kamers, waarvan er een als badkamer werd ingericht. In deze "polikliniek" kwamen lopende patiënten voor behandeling en werden deze, indien nodig, gebaad. Vooral zaterdags kwamen er kinderen, soms zelfs vijf of meer uit één gezin, voor een wekel ij kse wasbeurt, waarbij eveneens werd gelet op de aanwezigheid van hoofdluis en ander ongedierte. Van alle verpleegden zijn "journals" bijgehouden, die een inzicht geven in

● In de tuin van het pand Westhaven [1] circa 1923. Van links naar rechts de zusters Jo Timan, Jo van Os, Tilly Amama, Jeannel Leenhouts, Dide Jongeburger, Dickiel van Seters en enkele patiënten van wie de namen onbekend zijn.

de vaak zorgelijke gezinsomstandigheden, de gebrekkige hygiëne en het nog veel voorkomende analfabetisme rond de eeuwwisseling. (Zie bijlage)

Een jaar van grote veranderingen.

Het jaar 1902 bracht grote veranderingen met zich mee. In de huisvesting kwam een verbetering, toen de dames Temminck, bij hun vertrek naar Den Haag, hun woonhuis aan de Westhaven 11 afstonden aan de wijkverpleging van de Hervormde Gemeente. Verbouwingsplannen, ontworpen door de heer H.J. Nederhorst werden uitgevoerd door de aannemer J. Amesz. Door de dames Temminck was bovendien een aanzienlijk geldbedrag voor de verbouwing beschikbaar gesteld, die daaruit geheel kon worden bekostigd. In de tuin gaf een draaibare lighal plaats aan vijf patiënten, alleen voor dagverblijf. Ook in tuinen van particuliere huizen zag men toen vaak kleine houten huisjes, waarin voornamelijk tbc-patiënten door middel van een rustkuur in de frisse buitenlucht genezing zochten voor hun kwaal.

Nadat de verbouwing was voltooid moest het huis nog gemeubileerd worden. Om hiervoor geld bijeen te krijgen, organiseerde een hiertoe opgericht damescomité op 7, 8 en 9 april een bazar in de achterzaal van "De Reünie" aan de Oosthaven, waar f 1586,21 werd bijeengebracht, een voor die tijd hoog bedrag. Op 14 mei vond de opening van het wijkgebouw plaats, waarbij een in de gang geplaatste gedenksteen werd onthuld, als dankbare herinnering aan wat de familie Temminck voor het diaconessenwerk had gedaan, waarmee zij zich zo nauw verbonden voelden.

Het dagelijkse werk.

In augustus 1902 kwam zuster Marie Clausing naar Gouda. Hierdoor kon de zorg in de thuisverpleging belangrijk worden uitgebreid. In die tijd mocht een gedetacheerde diacones niet langer dan twee jaar op dezelfde post blijven, wat betekende dat er in die eerste jaren nogal eens wisselingen voorkwamen. Zuster Marie wist telkens te werken dat zij in Gouda kon blijven. Dit heeft geduurd tot haar overlijden op 26 oktober 1967. Reeds tijdens haar leven was zij een bijna legendarische figuur, die onnoemelijk veel voor "De Wijk" heeft betekend. Zij werd in het nieuwe huis als hoofdzuster aangesteld, bijgestaan door zuster Marie Bruin en zuster Greta, die met de zorg voor de huishouding was belast. In het jaarverslag over 1902 lezen we over het werk van deze vrouwen en de ongetwijfeld lange werktijden die zij maakten.

Behalve 's zondags was er iedere ochtend spreekuur van 8.00-10.00 uur in de polikliniek, die zo druk werd bezocht dat de tijd vaak werd overschreden. Daarna gingen de zusters de wijk in om de zieken te verzorgen. Na etenstijd werd dit werk voortgezet, behalve op woensdagmiddagen, wanneer er een "moederkrans" werd gehouden. Drie avonden per week, van 7 tot 9 uur volgden ca. 100 meisjes

een naaicursus (het zelf vervaardigen van kleding was toen heel gebruikelijk). De zusters werden hierin bijgestaan door dames, meest uit de goeude stand, die ook het beheervoerden over de in de polikliniek ondergebrachte bibliotheek, waar per jaar honderden boeken werden uitgeleend, zowel aan zieken als aan gezonden. In de decembermaand van 1902 waren de zusters druk in de weer om hun patiënten met St. Nicolaas en Kerstfeest te kunnen verrassen. Een bedrag aan giften stelde hen in staat om fruit en kleine geschenken aan te kopen, waaronder veel kinderspeelgoed. In het vaak grauwe leven van alledag brachten zij wat feestvreugde in de gezinnen.

In 1902 werd aan 92 zieken hulp verleend gedurende 3543 bezoeken. In de bijzondere zorg voor de gezinnen legden de zusters 303 bezoeken af. Door het bezorgen van etenskaarten werden 336 porties voedsel en 272 eieren verstrekt. Daarvoor konden zij een beroep doen op onder meer de stadsarmenkas, de diaconieën van verschillende kerkgenootschappen en het Rode Kruis. Driemaal werd bij een operatie geassisteerd en 21 maal bij behandelingen door dokter Schilperoort, een niet in Gouda wonende keel-, neus- en oorarts, die op een adres aan de Korte Noodgodssteeg enige dagen per week spreekuur hield. Verscheidene nachten brachten zij door, wakend bij ernstig zieken, soms als aflossing voor een dokter die zijn nachtrust hard nodig had. 3203 patiënten bezochten het spreekuur, terwijl 494 reinigings- en 24 gezondheidsbaden werden gegeven. Zonodig hielpen de wijkzusters bij het afleggen en kisten van doden. Uit dit verslag blijkt duidelijk dat geen taak hen te veel was.

Dr. A. Montagne in Gouda.

In april 1902 vestigde dr. A. Montagne in Gouda als "heelkundige en voor vrouwenziekten". Zijn grote belangstelling voor de wijkverpleging maakte dat hij zich spoedig aan het wijkgebouw verbond. Voor de zusters betekende dit een welkome hulp, vooral bij ziektegevallen waarmee zij geen raad wisten. Met geldelijke steun van de heer A. Dudok van Heel, directeur van de zeepfabriek, werd met advies van dr. Montagne een operatiekamer ingericht. Andere geneesheren in Gouda werden uitgenodigd hiervan eveneens gebruik te maken. Met uitzondering van die in het Gasthuis, vonden veel operaties thuis plaats. Vele tochten werden gemaakt naar omliggende dorpen, waar in sommige gevallen door dr. Montagne op de keukentafel werd geopereerd.

Het jaarverslag maakt duidelijk dat velen sympathiseerden met het wijkwerk, wat duidelijk blijkt uit de vele giften, voor dat jaar een bedrag van 410 gulden, waarbij de familie Temminck "gedurende voor verrassingen zorgde". Een van de dochters schonk de zusters een huissorgel, en deed hiermee een langgekoesterde wens in vervulling gaan. Behalve geld werden er ook de meest uiteenlopende gebruiksvorwerpen van groot tot klein aan

● *Het pand Westhaven 11, waarin gevestigd de Wijkverpleging van de Hervormde Gemeente te Gouda.
Foto Archief Hervormde Gemeente Gouda.*

het huis geschonken. Om er enkele te noemen: een insluitvulkachel voor in de operatiekamer, twee ledikanten met toebehoren, boekenkast, gordijnen, turfbak, wastafeltje met twee stoelen en "eene poetskist". Met nog drie ondersteken, twee breukbanden, een voorraad gedragen kleding en een stapel oud linnen had men de zusters in hun nieuwe behuizing beslist niet vergeten!

Na het overlijden van mevrouw Temminck op 11 februari 1908, werd het huis aan de Westhaven in eigendom overgedragen aan de diaconie van de Hervormde Gemeente te Gouda.

Bijlage

Aantekeningen uit het verpleegjournaal van zuster Mieke Hogewerfuit 1897.

NAAM EN WOONPLMETS: Zwanemietje de Quant, oud 14 jaar. Dochter van Maarten de Quant en Frederica Danen, wonende Heerekade 345 (later Herenstraat).

AARD EN DUUR VAN DE VERLEENDE HULP: Voor het eerst bezocht 13 maart 1897. Door de bureu gehoord hebbende dat het meisje ziek was, bezocht ik haar en vond het hoogst ernstig, later verklaarde dr. De Boer dat het kind Febris Typhoidea had (koorts ten gevolge van typhus). Eerst bedankte de moeder voor hulp, doch den volgenden dag nam ze die gaarne aan. Het kind was voortdurend bewusteloos en daar het reeds lang sukkelend was geweest en men gemeend had haar niet te moeten reinigen, zeer onrein. Zij werd ook bezocht door ds. Ten Bosch daar ze bij ZEd op catechesatied ging.

GESTELDHEID DES GEZINS! Het gezin bestaat uit man, vrouw en 5 kinderen, leeftijd 14 jaar tot eenige maanden. De ouders lidmaat (1), de kinderen gedoopt in de N.H. kerk. De man is brugwachter aan de Rabatbrug. Ze schijnen wel hun brood te hebben, doch niet over, want ze ontvangen ook 1 kan melk daags van het Rode Kruis voor de zieke. Het jongste kindje is ook sukkelend. Over 't geheel geeft het gezin geen prettigen indruk.

ALGEMEEN RESULTAAT: Na 10 dagen geholpen te hebben is het meisje overleden, ze werd al zwakker en bleef steeds bewusteloos. De droefheid was zeer weinig, die zal zeker later komen als de ouders zien wat ze verloren hebben. Eenige dagen later stierf ook het jongste kindje. Wordt niet meer bezocht.

(1) Voor verpleging door de wijkzuster was het geen voorwaarde Nederlands Hervormd te zijn. Ook patiënten van andere kerkgenootschappen maakten van haar diensten gebruik.

Geraadpleegde bronnen en literatuur:

- **Wijkpostiljon**, Jubileumnummer 75-jarig bestaan. Art. dr. G. Huls, 1972.
- dr. J.G.W.F. Bik : **Vijf eeuwen medisch leven in de stede van der Goude** (Assen 1955).
- **Kerkarchief Hervormde Gemeente:** archief Diaconessenhuis "De Wijk", inv. nr. 1 en 2
- Zesde jaarverslag van de Commissie voor den Diaconessenarbeid der Hervormde Gemeente te Gouda over het jaar 1902.

J.H. Carlier (1882-1954)

N . D . B . H a b e r m e h l

Inleiding

Een geheel eigen, zij het bescheiden plaats in de Goudse geschiedschrijving neemt J.H. Carlier in. Opmerkelijk is dat hij pas op latere leeftijd ging publiceren. Desondanks kan Carlier bogen op een aanzienlijk aantal publicaties die nog steeds de moeite van het lezen waard zijn. Een probleem daarbij is dat de meeste artikelen in dagbladen zijn afgedrukt - met name in de **Nieuwe Zuid-Hollander** - zodat het met de bekendheid ervan slecht is gesteld. Deze bijdrage heeft als voornaamste doel te laten zien welke artikelen Carlier heeft geschreven en wat de kwaliteit daarvan is. Daarnaast zal een korte biografische schets van hem worden gegeven. Niet alleen komt de persoon Carlier daarmee tot "leven", maar biedt het tevens de mogelijkheid meer zicht te krijgen op zijn activiteiten als lokaal historicus.

Een leven in dienst van het onderwijs

Jacobus Hendricus Carlier werd op 27 april 1882 geboren in Moordrecht waar zijn vader een installatiebedrijf had. Reeds op jeugdige leeftijd openbaarde zich een beekwaal die het hem onmogelijk maakte zijn vader in diens bedrijf op te volgen. Gelukkig had de jonge Carlier een brede belangstelling en leerden zijn ouders hem aan te pakken. Dit bracht hem ertoe te kiezen voor de functie van onderwijzer. De opleiding daartoe genoot Carlier aan de Rijksnormaalschool te Gouda, van oudsher de stamplaats van zijn familie. Nadat hij zijn studie had afgerond, kreeg hij in 1900 een aanstelling te Lisse. Korte tijd later werd hij onderwijzer in Noordwijk. Problemen thuis in Moordrecht, veroorzaakt door het overlijden van zijn vader, deden Carlier besluiten naar zijn geboortestreek terug te keren. Op 1 mei 1903 ging hij te Gouda werken aan